

УДК 028.5

О. М. Данилюк,
методист методичного кабінету відділу освіти Ківерцівської РДА Волинської області

Проект «Інтеграція традиційних та нових форм популяризації літератури з метою подолання кризи дитячого читання у районі»

Подано опис проекту як нової форми методичної роботи, що використано у діяльності шкільних бібліотек району. Описано послідовність кроків ефективного реалізації ідеї залучення школярів до читання, використання оптимальних засобів і ресурсів. Проект спрямовано на подолання кризи дитячого читання.

Ключові слова: проект, методична робота, шкільна бібліотека, учні, криза читання, інтерес, традиційні методи, нові методи.

Danyliuk O. M. The project „Integration of traditional and new forms of popularization of literature in order to overcome the crisis of children’s reading in the area”.

The materials describe the project as a new form of methodological work, that is used in the work of school libraries in the district. It is described the sequence of steps for the effective implementation of the idea of involving school children in reading, using optimal means and resources. The project is aimed at solving the crisis of children’s reading and ways to overcome it.

Key words: project, methodical work, school library, students, crisis of reading, interest, traditional methods, new methods.

Спад інтересу до читання – загальносвітова тенденція. Сьогодні, вивчаючи читання дітей і підлітків як соціальне явище, фахівці різних країн приходять до тривожних висновків. Численні дослідження в Україні фіксують переміщення читання у структурі дозвілля дітей на четверте-шосте місце. За даними Інституту соціології НАНУ, у структурі культурного дозвілля людей на перше місце виходить звернення до мас-медіа (телебачення, радіо, преса). Значно знизився соціальний статус книги.

Сьогодні юний читач – якісно новий тип читача. Однією з основних тенденцій дитячого читання стало домінування «ділового» читання над читанням «для душі». Отже, можна зробити висновки, що учні не прагнуть охопити тему цілком, розглянути її під різними кутами зору, прочитати щось додатково. Дитина не перестає читати, просто її читання стає іншим – більш індивідуальним, прагматичним, інформаційним і поверховим.

Одним із винуватців відлучення дітей від дозвіллевого читання називають комп’ютер – цей неперевершений компаньйон в іграх і пошуку цікавого. Втім, бібліотекарі вже дійшли висновку, що краще не обвинувачувати цифрові технології у витісненні книги, а використовувати їх на користь читання. Комп’ютер для бібліотекаря – це засіб швидкого, точного, повного отримання інформації. Завдяки комп’ютеризації стало більш очевидно, що бібліотека – центр збереження і поширення не тільки самих документів інформації, а й орієнтир для читачів у пошуку інформації про документи, навіть тих, яких

немає у наявності. Крім того, комп’ютер – це привабливий для дітей технічний засіб, ще один зі шляхів залучення до бібліотеки, засіб пробудження інтересу до книги, до пізнання. Адже від знайденої за допомогою комп’ютера інформації читачі потім переходять до книжкових полиць. Такий своєрідний міст між віртуальним світом і реальною бібліотекою сприяє росту її популярності, поєднуючи старі форми з новітніми інформаційними технологіями, перетворюючи бібліотеку в особливе інтелектуальне середовище, що спонукає до здобуття знань.

Бібліотекар у системі «користувач–комп’ютер» повинен бути активним, технологічно підготовленим професіоналом, психологом і педагогом. Сьогодні місія бібліотекаря полягає насамперед, у тому, щоб допомогти користувачам зорієнтуватися не тільки в безмежному просторі книг і традиційних носіїв інформації, але й у світі електронної інформації.

Можна стверджувати, що попри основні завдання інформаційного забезпечення навчального процесу, роботи з учителями – повідомлення про нову методичну і педагогічну літературу, добір додаткової літератури до уроків і класних заходів, роботи з батьками – бібліотекар навчального закладу відіграє важливу роль у первинному залученні дітей до читання. Шкільна бібліотека більш, ніж будь-яка інша, наближена до дитини. У публічну дитячу бібліотеку дитина піде у тому випадку, якщо в неї уже сформовано потребу в читанні.

Бібліотекар перебуває в школі увесь час на очах дітей. Навіть тоді, коли дитина ходить у бібліотеку

лише два-три рази на рік – за підручниками (адже буває і так), вона все одно знає її співробітників в обличчя, знає, що відбувається в її стінах і в школі. Раніше або пізніше щось її зацікавить. Крім цієї непрямой дії, яка, безумовно, є в кожній школі, де книгозбірня – не лише пункт видачі підручників, бібліотекар може впливати на читання дітей через їх друзів, учителів, через спільну підготовку заходів у класі.

У бібліотекаря із будь-яким учнем – інша форма стосунків: за ними не стоїть ні зроблене домашнє завдання, ні оцінка в класному журналі чи проблеми поведінки на уроці. Учень для бібліотекаря – читач. Це інше спілкування. Воно може бути більш довірливим або більш діловим, але дає інші можливості, ніж навіть спілкування з учителем. Часто в школі бібліотека – місце неформального спілкування. Кому не доводилося бачити дітей, що приходять у шкільну бібліотеку просто так? Не за книгою, не у справі – поспілкуватися.

Завдяки своїй наблизеності до дітей, постійному контакту з учителями і батьками бібліотекар має можливість спостерігати дитину в різних сферах її життя – у бібліотеці, на уроці, з друзями на перерві або на святі, завжди може порадитися з учителем, класним керівником. Вчитель у свою чергу може вирішувати деякі педагогічні проблеми не безпосередньо, а використовуючи можливості книгозбірні. Участь шкільного бібліотекаря у житті школи, підготовці свят і спільних уроків з учителями дає великі можливості *для залучення дітей до читання та прищеплення їм культури роботи з книгою.*

Якщо говорити про вплив на дитяче читання, то саме спільна робота усього педагогічного колективу та шкільного бібліотекаря дасть позитивні результати. У цьому контексті роль бібліотеки в житті школи незаперечна. Адже це живий організм, що постійно росте і змінюється на вимогу часу. Саме бібліотека здійснює пошук оптимальних шляхів зацікавлення учнів книгою, спонукання до творчості, самостійності, підвищення розумової активності. Оскільки особистість значною мірою формується у дитячі і шкільні роки, то потреби, навички й інтереси читання дорослого, в основному, залежать від його ставлення до книги у дитинстві. Отже, якщо ми хочемо, щоб завтрашній читач захоплювався книгою і читанням, мав різнобічні інтереси, то сьогодні ми повинні приділяти увагу дітям, їхньому ставленню до книги і бібліотеки.

З метою залучення учнів до читання у районі організовано роботу зі шкільними бібліотекарями щодо подолання кризи дитячого читання. Методичним кабінетом чітко сплановано роботу в округах із керівниками міжшкільних методичних об'єднань шкільних бібліотекарів для реалізації проекту «Інтеграція традиційних та нових форм популяризації літератури з метою подолання кризи дитячого читання у районі».

***

Проблема через цитату:

Дитяче читання, виховання книгою найтонший і найсильніший – поряд зі словом вчителя – засіб впливу на душу дитини й підлітка.

Що нас особливо турбує, так це те, щоб книжка залишилась і завжди була провідною силою виховання, щоб найголовнішою духовною потребою людини було читання.

В. О. Сухомлинський

Актуальність проекту: зменшення інтересу до читання – проблема і великих міст, і маленьких сіл. Бажання змінити цю ситуацію у своєму районі спонукало до створення та реалізації проекту.

Ідея проекту: проаналізувати сучасний стан зацікавленості учнів читанням, стабілізувати і підняти рівень відвідування шкільних бібліотек, за допомогою інноваційних та традиційних методів роботи з учнями підвищити рівень читання в районі.

Об'єкт: процес популяризації літератури.

Предмет: інтеграція форм популяризації літератури.

Мета проекту: стимулювати зростання читацької активності та популяризацію читання, розвиток у дітей та підлітків позитивного ставлення до читання та книги, їх зацікавленості у користуванні друкованою книгою як джерелом інформації, заохочення до систематичного читання, підвищення рівня їх читацької компетентності. Формувати орієнтації на читання як важливого ресурсу розвитку підростаючого покоління, інструменту підвищення інтелектуального потенціалу суспільства як культурної цінності, що дозволяє виховати мислячу людину, яка свідомо перетворює світ, перш за все у своєму селі, містечку, місті.

Завдання проекту:

– Розробка та проведення широкої кампанії з просування читання у дитячому середовищі; активізація читацької та творчої активності підростаючого покоління; позиціонування читання серед дітей як достойний засіб змістовного та цікавого дозвілля.

– Використання традиційних та впровадження нових форм популяризації літератури з метою залучення більшої кількості учнів до читання.

– Формування інтересу до книги та культури читання.

– Залучення учнів до акторської діяльності шляхом проведення різних форм виховної роботи. Виховання здатності творчо сприймати прочитане і побачене.

Гіпотеза: підвищення мотивації до читання як наслідок подолання кризи дитячого читання.

Учасники проекту: працівники ЗНЗ, шкільні бібліотекарі, педагоги, учні.

Очікуваний результат: підвищення рівня читання, залучення більшої кількості читачів та виховання культури читання школярів.

Практична значимість: методична розробка із узагальненими матеріалами.

Методичні публікації

Новизна: об'єднання традиційних та інноваційних форм роботи з популяризації літератури для підвищення мотивації дитячого читання.

Тип проекту: практично зорієнтований.

Форма проведення: різножанрова.

Тривалість реалізації проекту: 3 роки.

Координатор проекту: Данилюк Оксана Миколаївна, методист районного методичного кабінету відділу освіти Ківерцівської РДА.

Творча група:

– Патріук Ольга Микитівна, завідувач шкільної бібліотеки ЗОШ I–III ст. смт Олика, керівник міжшкільного методичного об'єднання округу № 1;

– Пелех Валентина Володимирівна, завідувач шкільної бібліотеки ЗОШ I–III ст. смт Цумань, керівник міжшкільного методичного об'єднання округу № 2;

– Заставна Валентина Михайлівна, завідувач шкільної бібліотеки ЗОШ I–III ст. № 4 м. Ківерці, керівник міжшкільного методичного об'єднання округу № 3;

– Лебедюк Галина Леонідівна, шкільний бібліотекар ЗОШ I–III ст. с. Холоневичі, керівник міжшкільного методичного об'єднання округу № 4;

– Трофімук Марія Михайлівна, шкільний бібліотекар ЗОШ I–II ст. с. Сокиричі, керівник округу № 5.

Алгоритм проектних дій

1. Підготовчий – 2012/2013 навчальний рік:

- обговорення ідеї проекту;
- обрання теми проекту;
- визначення мети і завдань проекту;
- обрання членів творчої групи та їх засідання;
- комплектування груп (об'єднання навчальних закладів в округі), конкретизація завдань для кожної групи, розподіл обов'язків;
- обговорення методів дослідження;
- вироблення алгоритму діяльності.

2. Практичний – 2013/2014 навчальний рік:

- пошук джерел інформації щодо реалізації конкретних завдань у кожному освітньому окрузі;
- збір та систематизація матеріалів;
- проведення заходів з учителями, батьками, учнями із метою популяризації книги;
- підготовка мультимедійних презентацій;
- аналіз та узагальнення анкетування й матеріалів проведених заходів.

3. Заключний – 2014/2015 навчальний рік:

- підготовка проекту до захисту;
- захист і презентація проектів в освітніх округах;
- оформлення результатів дослідження;
- обговорення та оцінювання проекту.

Опис проекту

Ідея проекту виникла під час обговорення за круглим столом проблем сучасної бібліотеки, що пов'язані з низьким рівнем відвідування. Проведено

анкетування шкільних бібліотекарів щодо їхнього бачення ситуації. Наступним кроком стало анкетування 60 % учнів району різних вікових категорій щодо кількості прочитаних книг, читацьких інтересів, аналіз читання довідкової літератури; проаналізовано читацькі формуляри (*додаток 1*)*.

На підготовчому етапі, який тривав один навчальний рік (2012/2013), обговорено ідею, обґрунтовано тему проекту, визначено його мету і завдання. На засіданні керівників міжшкільних методичних об'єднань шкільних бібліотекарів у вересні 2012 р. опрацьовано теоретичний матеріал (*додаток 2*) щодо використання проектної діяльності у методичній роботі та обрано шляхи реалізації проекту. Створено п'ять окружних творчих груп шкільних бібліотекарів (*додаток 3*). Всю методичну роботу шкільних бібліотекарів організовано в освітніх округах району та спрямовано на системну і стабільну діяльність щодо формування компетентного читача через виявлення інтересів і вподобань школярів. У кожній школі району проводилося анкетування учнів, робився аналіз читацьких формулярів, із працівниками навчальних закладів обговорювалися методи дослідження та вироблявся алгоритм дій.

З метою підвищення професійного рівня шкільних бібліотекарів району, згідно з планом роботи районного методичного кабінету відділу освіти відбувся семінар з елементами тренінгу на тему «Шляхи формування компетентного читача: виявлення інтересів сучасних школярів з метою залучення їх до читання» (*додатки 4–5*). Інформаційний блок семінару ознайомив бібліотекарів з новими та традиційними формами популяризації літератури. Науковий супровід діяльності щодо проблеми здійснювався шляхом співпраці з працівником ВІППО: на семінар було запрошено кандидата історичних наук, доцента кафедри теорії та методики викладання шкільних предметів М. Я. Миць. Вона зробила акцент на проблемі «Бібліотека як науково-довідковий підрозділ навчального закладу» та ознайомила із теоретичними аспектами щодо роботи з обдарованими дітьми.

Бібліотекарі мали можливість за допомогою інтерактивних вправ, що проводились на семінарі, підвищити свою фахову компетентність та відчувати дух групового співробітництва. Підводячи підсумки семінару, створили «Пам'ятку бібліотекаря XXI ст.».

Протягом 2012/2013 навчального року на базі п'яти округів працювали міжшкільні методичні об'єднання, роботу яких було спрямовано на реалізацію проблеми «Інтеграція традиційних та нових форм популяризації літератури з метою подолання кризи дитячого читання». Освітні округи визначилися

* Список додатків з гіперпосиланнями для перегляду матеріалів у Мережі див. в електронному доповненні на сайті ВІППО.

з окремими, вужчими, темами і протягом року працювали над їх теоретичними та практичними аспектами (додаток 6).

2013/2014 навчальний рік був повністю спрямований на практичні завдання. Координатором, методистом РМК, сплановано проведення зборів окружних методичних об'єднань, дібрано зміст і форми роботи для реалізації теми проекту. Під керівництвом очільників міжшкільних методичних об'єднань відбувалося планування послідовності дослідницьких дій, пошук джерел інформації, збір та систематизація матеріалів анкетування, підготовка різних заходів з учнями. Кожен освітній округ через втілення конкретної, більш вузької теми працював над проблемою РМО.

Працюючи в рамках районного проекту, на базі освітнього округу № 1 у ЗОШ І–ІІІ ст. с. Карпилівка відбулося засідання міжшкільного методичного об'єднання шкільних бібліотекарів «Нетрадиційні форми організації книжкових виставок з метою популяризації літератури та залучення дітей до читання» (додатки 7–8). Колеги мали можливість ознайомитись із різного виду виставками та отримати практичну допомогу в проведенні нетрадиційних форм виставок як однієї з найефективніших форм масової роботи шкільної бібліотеки.

Бібліотекар ЗОШ І–ІІІ ст. с. Карпилівка Лінчук Н. С. провела виставку-вікторину «Непрощений злочин» для учнів 6–7 класів та віртуальну виставку «Геноцид українського народу». Шкільні бібліотекарі округу ділились досвідом роботи щодо організації виставок художньої літератури, для чого були проведені майстер-класи: виставка-сюрприз «Традиції і свята українського народу» (О. Я. Кальченя, ЗОШ І–ІІІ ст. с. Грем'яче); виставка одного автора «Микола Гаврилюк – мій земляк» (Н. В. Берестюк, ЗОШ І–ІІ ст. с. Дубище); ретровиставка «Подвиг ваш безсмертний, слава ваша вічна» (О. В. Микало, ЗОШ І–ІІІ ст. смт Цумань); «Виставка забутих книг – книги поза часом» (В. В. Пелех, завідувача шкільною бібліотекою ЗОШ І–ІІІ ст. смт Цумань); виставка-реклама «Улюблені книги з моєї бібліотеки» (О. М. Данилюк, методист РМК).

На базі ЗОШ І–ІІІ ст. с. Дерно проведено засідання міжшкільного методичного об'єднання «Упровадження в роботу шкільної бібліотеки інноваційних форм масової роботи з учнями для виховання творчої особистості школяра» (додатки 9–10). Шкільні бібліотекарі освітнього округу № 4 продемонстрували учасникам засідання різні форми масової роботи з учнями:

– Літературний марафон «Подорожуємо з улюбленими героями книг», учні 5–6 класів (4 команди), ЗОШ І–ІІІ ст. с. Дерно, ЗОШ І–ІІІ ст. смт Олика, шкільні бібліотекарі О. М. Патріюк, Н. М. Дядюсь;

– Книжковий вернісаж «Пам'ятники улюбленим літературним героям», А. О. Іпатюк, бібліотекар ЗОШ І–ІІ ст. с. Залісочє (додаток 11);

– реклама бібліотеки «Все про все на світі», учні 6–7 класів, Н. М. Дядюсь, бібліотекар ЗОШ І–ІІІ ст. с. Дерно (додаток 12);

– буктрейлер «Сучасна українська книга – нам». Тема: «Найбільш затребувані книги року», бібліотекар ЗОШ І–ІІІ ст. смт Олика, О. М. Патріюк (додаток 13);

– арт-майданчик: інтермедія (інсценізація) «Про Лавріна до школи і зі школи», учні 6–7 класів ЗОШ І–ІІ ст. с. Личани, бібліотекар Сосницька Л. А.;

– флешмоб «Ми проти СНІДу», учні ЗОШ І–ІІІ ст. с. Дідичі, бібліотекар Т. Д. Макаревич.

Учасники засідання ознайомились із різними формами масової роботи та отримали практичну допомогу в проведенні її інноваційних форм.

Для розкриття творчого потенціалу учнів та залучення їх до читання на базі округу № 2 у НВК «Ківерцівська ЗОШ І ст. – Ківерцівська районна гімназія» проведено заняття з елементами тренінгу «Використання проектних технологій у діяльності шкільної бібліотеки» (додатки 14–15). Учасники заходу мали можливість побувати у творчій майстерні шкільного бібліотекаря НВК Крюкової Л. П. Досвідом роботи з проектною діяльністю ділилися шкільні бібліотекарі округу: проект «Вода – це джерело життя і здоров'я людини, вода – колиска життя» (додаток 16), ЗОШ І–ІІІ ст. с. Прилуцьке (О. І. Притолюк); проект «Її величність КНИГА!» (додаток 17), КЕШ (В. М. Волощук); проект «Восьме чудо світу... Книга чи комп'ютер?!» (додаток 18), НВК (Л. П. Крюкова); проект «Сім чудес Ківерцівщини» (додаток 19), ЗОШ І–ІІІ ст. с. Озеро (вчитель художньої культури О. М. Данилюк, шкільний бібліотекар Н. І. Квач).

Над темою «Використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у шкільній бібліотеці щодо підтримки та розвитку дитячого читання» другий рік поспіль працювали бібліотекарі округу № 3 на базі ЗОШ І–ІІІ ст. с. Сильне (додаток 20). Проведено міжшкільне методичне об'єднання бібліотекарів округу. Бібліотекар школи с. Берестяне Н. П. Шульська запросила усіх присутніх у творче кафе «На гостину до літератури». Цікавим був урок «Як народилась книга» для учнів 4 класу, який підготувала і провела бібліотекар школи с. Липне Г. К. Мосійчук; «Роль художньої книги в житті школяра» для учнів 6 класу презентувала бібліотекар школи с. Городище Н. І. Шнит.

Однією із форм залучення дітей до читання є різні види бібліотечних уроків. «Формування системи бібліотечно-бібліографічних знань учнів, підготовка та проведення бібліотечних уроків у школі» – над такою проблемою працювали шкільні бібліотекарі округу № 5 на базі ЗОШ І–ІІІ ст. № 3 м. Ківерці (додаток 21). Захопливим був урок «Книги, які знають все», проведений для учнів 5–6 класів у ЗОШ І–ІІ ст.

с. Завітне (Л. В. Матвіюк). Бібліотекар школи розповіла про значення довідкової та енциклопедичної літератури, оформила тематичну виставку, провела вправи для закріплення матеріалу.

Заклучний 2014/2015 навчальний рік був спрямований на узагальнення матеріалів районного проекту. Шкільні бібліотекарі у межах освітніх округів аналізували анкети учнів, порівнювали їх із попереднім анкетуванням та узагальнювали матеріали на засіданнях окружних методичних об'єднань. Ці матеріали було передано в РМК й обговорено

на засіданні керівників міжшкільних методичних об'єднань, узагальнено у методичній розробці «Криза дитячого читання та метод проектів як один із шляхів її подолання».

Упровадження методу проектів у бібліотечну діяльність – одна з найперспективніших складових освітньо-виховного та науково-методичного процесу, яка спрямована на всебічний розвиток особистості школяра, педагога та бібліотекаря. Ідея проекту відкрила перспективи у вихованні творчого, компетентного користувача, сприяла подоланню проблеми читання школярів району.

Література

1. Бесарабов О. Школа як світ: інноваційний проект. *Завуч*. 2016. № 5. С. 4–18.
2. Білоус В. Проектна діяльність як інструмент модернізації бібліотеки вищого навчального закладу: [про діяльність б-ки Вінниц. ДПУ ім. М. Коцюбинського]. *Вісн. Книжкової палати*. 2014. № 4. С. 17–19.
3. Богданов Г. Соціологія вивчення інформаційних потреб читачів (Україна – Німеччина). *Вісн. Книжкової палати*. 2005. № 12. С. 21.
4. Герман О. І. Технологія педагогічного проектування у методичній роботі. *Управління школою*. 2007. № 1. С. 18.
5. Горбачик Н. Інноваційні програми. *Директор школи*. 2016. № 3/4. С. 85–93.
6. Губарева Т. Проект «Педагогічна етика. Конфлікти та їх подолання». *Позашкільна освіта*. 2013. № 6. С. 2–7.
7. Давидюк Н. Проектна діяльність – шлях до майстерності методиста. *Позашкільня*. 2009. № 8. С. 50–65.
8. Дерманчук З. Проектна діяльність як ефективний спосіб залучення дітей до читання: метод. розробка. *Шкільний бібліотечно-інформаційний центр. Бібліотечна робота*. 2014. № 12. С. 19.
9. Іванова Я. Як викликати інтерес до читання у сучасних дітей: проблеми дитячого читання та шляхи їх розв'язання. URL: <http://sasf.at.ua/index/0-73>, вільний (перевірено: 03.03.2017).
10. Зазуліна Л. В. Педагогічні проекти: наук.-метод. посіб. Хмельницький; Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2004. 40 с.
11. Каліберда Л. Проектна діяльність у навчальному закладі. *Директор школи*. 2013. № 2. С. 42–46.
12. Кожевникова Т. Упровадження інноваційних проектів у виховний процес школи. *Директор школи*. 2013. № 6. С. 13–15.
13. Козійчук О. Управління освітнім проектом. *Позашкільня*. 2014. № 12. С. 47–50.
14. Ліченко Г. Проект «Педагог-консультант». *Завуч*. 2014. № 6. С. 17–25.
15. Луньова І. Проектна діяльність бібліотек. *Шкільний бібліотечно-інформаційний центр. Бібліотечна робота*. 2014. № 2. С. 17–24.
16. Мариновська О. Технологія проектування та метод проектів в інноваційному менеджменті. *Упр. освітою*. 2008. № 22. С. 9–19.
17. Микитюк П. П. Інноваційний менеджмент: навч. посіб. Київ: Центр учбової літ., 2007. 400 с.
18. Назюта З. Проектування – перспективна технологія. *Завуч*. 2009. № 33. С. 17–19.
19. Новальська Т. Читання в Україні в новому столітті. *Вісн. Книжкової палати*. 2002. № 12. С. 21–24.
20. Озеров О. Педагогічний проект у школі. *Директор школи*. 2011. № 27/28. С. 40–53.
21. Парфьонова Н. Академія Успіху. Інноваційний проект. *Виховна робота в школі*. 2010. № 8. С. 2–9.
22. Проекти у школі: розробка та реалізація [упоряд. Ж. Сташко]. Київ: Шкільний світ, 2013. 128 с. (Б-ка «Шкільного світу»).
23. Ремез Н. Чому ми обираємо проекти? *Шкільний бібліотечно-інформаційний центр*. 2011. № 11. С. 51–56.
24. Романовська М. Б. Метод проектів у навчальному процесі: метод. посіб. Харків: Ранок, 2007. 160 с.
25. Сакала С. Роль проектної технології у формуванні компетентнісного потенціалу старшокласника. *Завуч*. 2009. № 4. С. 14–16.
26. Синельник В. Цільові проекти – основа розвитку навчального закладу. *Управління школою*. 2014. № 1/2/3. С. 13–29.
27. Третяк Н. Проектна технологія як форма організації методичної роботи. *Завуч*. 2010. № 3. С. 9–10.
28. Тукало З. Педагогічні проекти як шлях до підвищення професіоналізму вчителя. *Історія та правознавство*. 2015. № 21. С. 2–6.
29. Цимбалару А. Розробка, оцінювання, оформлення та захист педагогічних проектів. *Завуч*. 2010. № 25. С. 9–16.
30. Шевцова С. Інноваційний потенціал проектної діяльності як основа становлення методологічної культури особистості вчителя. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2010. № 1. С. 17–22.
31. Шоман Н. Психолого-педагогічна суть поняття «навчальний проект»: тренінг для вчителів. *Педагогічна майстерня*. 2012. № 7. С. 23–26.
32. Ямковий В. Проектна технологія в навчально-виховному процесі. *Завуч*. 2014. № 23. С. 28–37.